

Tatay Sándor elmondja az életét

„Amikor az ember él, nem történik semmi. Változnak a díszletek, emberek jönnek be és mennek ki – ennyi az egész. Sohasem kezdődik semmi. ... De amikor elmondjuk az életünket, egyszerre megváltozik minden.”
Jean-Paul Sartre

Műveinek anyagát egy-egy író a megélt élet, a tapasztalatok, az emlékezet, kivált pedig a többi író által létrehozott szóművek kincses- (vagy kínzó-) kamrájából merítgeti. Tatay Sándort kivált gyermekkorra látta el bőséges merítenivalóval. Szülőfaluját, Bakonytamásit az irodalmi emlékezet mértani helyeként tartjuk számon. Gyerekségének és ifjúkorának színtereit, alakjait és eseményeit többször is megírta novellákban, regényekben és emlékezésekben. Legbőkezűbben talán a *Meglepetéseim könyvében* és a *Lődörgések korában* osztja meg velünk kincseit. Már a *Meglepetéseim könyve* is megfogott fölszabadultságával, bőségével, tisztaságával, alázatával, okosságával, költőiségével, derűs dunántúliságával, s igazolta az író nyilatkozatát: „Az életből már kifelé tartok. Az irodalomban meg talán befelé.”

Egy fiatalember a soproni evangélikus teológusok otthonának udvari ablakában könyököl: Tatay Sándor ezzel a képpel indítja a *Lődörgések kora* című emlékezés-regényt. Mivelhogy „vannak dolgok, amiket nem illik sírba vinni”, külső és belső ösztönzéseknek engedve számot ad „botlásairól, tévedéseiről, megfutamodásairól, bölcsességgé magasztosított tétlenségeiről, elfecsérelt talentumokról, tapintatnak szépített erélytelenségeiről, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás hamis erényeiről”, „a műnek nem hőseként, hanem tárgyaként”. Az evangélikus teológusok otthonából kikönyöklő fiatalembernek különleges adottsága volt ahhoz, hogy évekig a tétova elkötelezetlenség, a boldog sikertelenség, a teremtő hazudozás, az öntágító bohóckodás, az egyirányú időnek fittyet hányó édeni céltalanság állapotában leleddzék, s ekként szerezen ismereteket önmagáról és másokról.

A bakonytamási evangélikus lelkész hetedik gyermeke „minden idők leghitványabb végzős növendékei” közé számította magát a nagyhirű szarvasi gimnáziumban. Érettségi után körzeti ellenőrző kertészként *zsákszúracsappal* fölfegyverkezve, szolgálati kerékpáron járta Sopron és Vas megyét. „Némi szakértelem gyors elsajátítása után tanácsokat adtam a gazdáknak, és lebonyolítottam a szállítást. ... Talán ha ez nincs, nem is kezdek el írni.” Az a bizonyos *zsákszúracsap* arra szolgált volna, hogy mákos, borsós és gabonás zsákok csapoltassanak meg vele ellenőrzés végett. Tatay azonban legott megtanulta, hogy a zsákszúracsappal való ellenőrzés bizalmatlanságot és ellenségeskedést szít az emberekben. Föl is hagyott használatával – ő ugyanis olyan világról ábrándozott, amely bőségében van hitelnek és bizalomnak, s amelyből fokozatosan eltűnnek „az ellenőrök, az ellenőrök ellenőrei, az ellenőrök ellenőreinek ellenőrei”.

Teológusként Sopronban Istennel, hittudománnyal, önmagával, környezetével birkózott – s az erről szóló emlékezés csupa derű és öncsúfolás. Társaság-

ra és hallgatóságra vágyott szüntelenül, és mindent elkövetett, hogy lekösse hallgatóinak érdeklődését. Bohóckodással, történetek mesélésével, hazudozással bővölte el társait. Már ekkor megmutatkozott nem mindennapi előadókészsége. Nagy gyönyörűséget szerzett neki, ha az embereket nevetni látta. „Ha nevettek rajtam, én felmagasztosultam. A jóízű nevetés hallatán ... úgy elteltem emberszeretettel, hogy könnyeimet nehéz volt visszatartanom.”

„Egyszer a soproni korzón megjelent egy kurva” – és a nagyreményű ifjú teológus kis híján feleségül vette. Tatay az ő megidézésével nyitja meg a regény nőalakjainak tarka arcképcsarnokát. Korábbi műveiben bimbózó és érett, romlatlan vagy feslett leány- és nőalakok szinte krúdysan gazdag (más szóval vaskos hímelfogultságoktól terhes) képcsarnokát teremtette meg. A galéria ebben a könyvben is szaporodik: gazdagítják a Kanizsai lányok; egy Erika Maritsch nevű bécsi lány, akinek „három éve és négy hónapja nem hazudott az anyja”; rokonok; kőszegi nők; pécsi ismerősök; Bella, egy szőke medika; az Ancsi nevű kis prostituált, akit kalákában „megmentenek”; legvégül pedig, de korántsem utolsó sorban, a meranói kovácsműhelyben talált, egy olasz nő meg egy orosz herceg alkalmi frigyéből született Fucina Olga, a népek egymás elleni gyűlöletéből épített, a háború utáni békeszerződés ahogyan eső, úgy puffanó államhatárainak esküdt ellensége.

A fiatalember – holmi nemzetmegváltó prófétai hévtől fűtve, de fogadásból is – regényírásra adta a fejét: kamaszos szózuhatagban részint az életből, de még inkább a korabeli irodalomból ellesett alakokat és helyzeteket jelenített meg, hatásosan bonyolítva a cselekményt. Az értőknek ez volt a véleményük: „...vannak irományok, melyekből azonnal meg lehet állapítani, hogy szerzőjükből soha nem lesz semmi, és ez ilyen, egyértelműen”.

Mégis sikerült kiadatnia regényét, sőt némi haszonra is szert tett belőle. Az *eke* című, két kiadásban is megjelent regénynek jómagam történetesen azt a példányát olvastam, amelyet az író így dedikált: „Weöres Sándornak baráti és költő-testvéri szeretettel” (e példány titokzatos úton-módon a szombathelyi Berzsényi Könyvtár tulajdonába került).

Az emlékező érzékeny szavakkal idézi meg nyolc gyermeknek életet adó, szeretetet sugárzó édesanyját s engedékeny és belátó, lehetőleg mindent jóra magyarázó, humorérzékben sem szűkölködő apját. Róluk szólva, s néha másutt is, az író el-elkapja és magával sodorja valami papos dagály: „Életemben én úgy maradtam, hogy nem lehettem egyetlen vallásnak, sem egyetlen meggyőződésnek, társadalmi vagy bölcséleti rendszernek kétely nélküli híve. Ám egy dologban hiszek: a szeretet ésszel fel nem fogható roppant erejében. Mindenekfelett megváltja a bűnös lelket, és meggyógyítja a beteget. Megteremt a békességet, mely minden jónak a forrása. A szeretet eloltja a hatalom éhségét.” (Amikor az ember elmondja az életét, jó néhány pohárral magába kell vennie a Badacsonyi levéből, hogy ilyen *fennkölt* mondatoknak engedjen szabad folyást.)

Tatay Sándor hátat fordított Sopronnak. „Világgá mentem, és józan értelmű embereknek nem tudtam megmagyarázni, miért. ... reggel vettem a kalapom, a felöltöm, az aktatászkám, és világgá mentem anélkül, hogy az előző napon legalább megterveztem volna utamat.” A húszas-harmincas éveknek ezek a világgá menései, Jean Genet, Kassák Lajos, Borsos Miklós, Tatay Sándor és sok-sok társuk vándorlásai sóvár nosztalgiát kelthetnek mindenkiben, akiben manapság

horgad föl a csavaroghatnék.* Tatay becsatangolhatta a „minden képzeletet felülmúló” Európát. Szerinte „a Dolomitok szikláival Michelangelo szobrai sem érhetnek föl, és a francia folyók szőlős völgyei többek, mint Mona Lisa mosolya.”

Vándorútjáról megtérve váratlanul pénzhez jutott, és elutazott Bécsbe – „karriert csinálni”. Először mnemotechnikai fenomen gyanánt akart érvényesülni, aztán duhaj stabsztaként filmforgatásokon, csárdajelenetekben „bőgatyájúskodott” és „pitykémellényűsködött”. Leginkább azonban kávéházakban ógyelgett, meg az osztrák Nemzeti Könyvtárban. Már-már fölcsapott íráselemzőnek, aztán hirtelen faképnél hagyta Bécset. Hazatalpalt, és huszonhárom éves korában grafológus és tenyérjós irodát nyitott Kőszegen.

„Inkább gesztusok, mint elhatározások voltak sorsfordulóim” – írja. Egyszer csak beiratkozott a pécsi egyetem bölcsészkarára; „jövedelmező szabad foglalkozásomból visszahullottam eltartott egyetemista sorba”.

Tatay nem fejlődésregényt ír, hanem lődörgéseinek béklyózó elvektől mentes idejét eleveníti meg, így aztán az egymást követő epizódok csak lazán kapcsolódnak egymáshoz: ám ahogy történetről történetre halad, egyre tágabbra terjeszkedik anyagában.

Ahogy beteljesülése felé halad a kópéregény (bízvást nevezhetjük annak is), tündérek és koboldok emelik egyre magasabbra. Testét jobbra-balra forgató járásával megjelenik Weöres Sándor, és kijelenti: szerinte „az volna a helyes, ha a nemzet készítené Babitsnak egy nagy kerek pecsétnyomót... a mester minden arra érdemes fiatal írónak meztelen seggére nyomná a pecsétet. ... És ettől fogva csak le kellene tolni a nadrágunkat minden szerkesztőségben, hogy megnyíljanak előttünk az ajtók.”

A regény csúcspontja a „Vendégünk, az angyal” című fejezet: költői bohózat Berda József pécsi kiruccanásáról. Fennen szárnyal előttünk a „Jammes testvér szamaraival a paradicsomba” vonuló, éteri tisztaságú, kalapba szaró angyal, aki pár évvel később így aposztrofálta magát egyik versének végén: „Berda József, a Magyar Népköztársaság picsánrúgott költője”. Tatay karizmatikus könnyedséggel forgatja a szót, és megajándékoz bennünket egy végső érvényű képpel. Az idők végezetéig, legalábbis addig, amíg a magyar szónak lesz még értője, ott halad a magasban az általa megörökített halhatatlan menet: „Künn az udvaron Takáts Gyula egy gondosan összehajtogatott staniclit vett elő a zsebéből. Nem tudhatom, magával hozta-e, vagy itt a házban kérte. A stanicliba gyertyát helyezett és meggyújtotta. Mint gavallér a csokrot, úgy tartotta kezében és vezette a menetet. Weöres viszont egy valódi, de megfonnyadt, meglottyant csokrot emelt fel a szemétdombról, és ugyanúgy tartotta, de az nem világított. Berda ugyanott egy molyrágta nyúlóbort talált, azt húzta maga után a fülénél fogva. Én egy téglát tettem a fejemre, úgy zártam a menetet.”

A *Lődörgések kora* azzal végződik, hogy Tatay Sándor becsomagol és elutazik „Pestre írónak”.

Lődörgései közben Tatay megalapozta emberi és írói gazdagságát. Visszatekint, de előre is vet pillantásokat: a lehetséges – talán igaz, talán koholt – félmúlt

* Az itt olvasható méltatás eredetileg „Emlékek szüreti lakomáján” címmel íródott 1978-ban; a *Lődörgések kora* első kiadása 1977-ben jelent meg a Szépirodalmi Könyvkiadónál. M. M.

meg a képzelet jövőideje közti ide-oda villódzásokban rendre fölsziporkázik az ironia. Virágba szökkenve látjuk az író legjobb képességeit. Nem vész bele saját köldökének mélyeibe, óvakodik „a bennfentesség gőgjétől”, és figyelmez arra, „aki idelát a dombról”. „Majd visszaneznenek ránk is egykor” – írja. „En, Tatay Sándor, hordozom apám bűneit és méltó vagyok az ítéletre a szarajevói gyilkosság után következett vérözönért, az orosz mezőkön megfagyottakért, a Dolomitok forró kövein elaléltakért, a halált etető dölyfös parancsokért, a frontra küldött nyüves szalámiért, a papírbakancsokért, magyarok millióinak kitaszításáért, a dühöngő terrorért, becstelen vagyonszerzésért, a hárommillió koldusért, szorgalmas emberek portáinak dobra veréséért, az ujjongásért, mely nyomorúságában megváltóként köszöntötte a sátánt, a hűségükben megtiportakért, a hitükben megcsúfoltakért. Sok jó magyaroknak szétszórátásáért.”

Ahogy Tertullianus hajdan a lélek természet szerint keresztény mivoltáról beszélt, Tatay Sándorról is elmondhatjuk: *természete szerint elbeszélő*. S talán soha nem patakozott oly spontánul az elbeszélő kedve, mint a *Meglepetéseim* könyvében és a *Lődörgések* korában. Az emlékezés fölszabadított és kiteljesített benne egy megvalósulásra törő készséget: fölszabadította és kiteljesítette a gyöngéd groteszk, a görbetükör-állítás, az önmagán való hahotázás üdítő készségét.

Ezt a nyájas, vendégszerető, a szabadság jó ízeit árasztó könyvet olvasni olyan, mintha egy pazar szüreti lakomára volnánk hivatalosak. A *Lődörgések kora* legjobb lapjai a magyar próza ünnepei. Bővelkedik aforisztikus tömörségű megfogalmazásokban. A biblián és ízes Bakony-vidéki beszéden iskolázott, eleven, természetes, a lélek jó egészségéből fakadó stílusban hívja teremtő együttműködésre az olvasót.

Ajándék ez a könyv – fogadjuk hát, ahogy ajándékot fogadni illendő: hálásan és örvendezve, szárnyaló kedvvel és táguló kebellet.

Majd egy emberöltővel később újraolvasva Tatay emlékezéseit, az alábbi kérdés ötlük föl bennem: vajon nehezünkre esik-e megértően s megbocsátóan szemmet hunyni azok fölött a huncut tiszteletáriák fölött, melyeket Tatay Sándor is el-elzengett – mivelhogy ő is kénytelen volt szem lenni a lánokban – a „létező bolsevizmus” Kádár-kolbásszal ízesített hamisgulyásának dicséretére? A *Lődörgések kora* lapjain például ekképpen: „Ha ez a világ, amelyben most élünk, a legjobb az összes lehető között a lakosság döntő többsége számára, nem az én érdemem. Nem láttam előre, nem küzdöttem érte erőm legnagyobb teljességében. A falvak újjáépülése, a birtoklásért folyó gyilkos harc megszűnése, az ország iparosodása, a munkanélküliség eltűnése, szabadulás a nincstelenségből, a munkára hiába kész testi és szellemi erő megalázottságából mások ifjúkori álmai szerint történt.” Nehezünkre esik-e szemmet hunyni az idézett szöveg „rendszerkonform” jellege fölött – ma, amikor olyan világban élünk, amely a lehető legrosszabb a lakosság döntő többsége számára, amikor falvaink elsorvadnak és kihalnak, amikor újra öldöklő harc folyik a birtoklásért, amikor az ország ipara vagy megszűnt, vagy világrontó tőkés nagyvállalatok kezére jutott, amikor fojtogató a munkanélküliség, amikor egyre többen foglyai a nincstelenségnek, amikor a munkára kész testi és szellemi erőket szakadatlanul megalázzák, és nyomorúságukban sokan már a sátánt is ujjongva köszöntenek, csak jönne már...?